

-
8. Державний архів Донецької області. – Ф.117. – Оп.1. – Спр.1.
  9. Там же. – Ф.Р-1237. – Оп.1. – Спр.4.
  10. Там же. – Спр.21.
  11. Державний архів Луганської області. – Ф.2. – Спр.18.

SUMMARY

The article deals with the matters of economic development in Donetsk Region at the beginning of the 20th century. Aspects of functioning of such important industries as metallurgical and coal-mining are enlightened. Also the matter of agricultural relations is considered.

С.П. Шендрікова

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АБДУРЕШИТА МЕДІЄВА

Першим представником кримськотатарського народу у Державній думі став видатний громадський діяч та просвітитель Решит (Абдурешит) Медієв (1880–1912). Його політична платформа поступово рухалася у лівому напрямку, але основою стала ліберальна ідеологія. Як суспільно-політичний лідер кримських татар, він формувався на початку ХХ ст. й спочатку поділяв чільні принципи лібералізму. З плином часу його політичну позицію стали характеризувати як ліву й навіть соціалістичну [7]. Таке перетворення можна наочно побачити при аналізі діяльності А.Медієва у Державній думі Російської імперії.

Відомо, що А.Медієв народився в Армянському Базарі Таврійської губернії в 1880 р. Першу освіту він отримав у традиційному кримськотатарському етно-конфесійному навчальному закладі – мектебе. Відчуваючи нагальну потребу в просвіті рідного народу, А.Медієв закінчив також Сімферопольську татарську вчительську школу. На самому початку ХХ ст. він працював сільським вчителем і викладав російську мову в одному з вірменобазарських мектебе [2, с.93].

Пізніше переїхав до Карасубазара, де активно включився в політичне життя міста. В роки російської революції 1905-1907рр. у А.Медієва почала формуватися чітка громадянська позиція. Він став цікавитися революційною боротьбою. Після створення ліберальної політичної організації “Бутюнрусіє іттіфаке мусульманларнен” він увійшов у її кримське відділення, яке очолював І.Гаспринський. А.Медієв брав участь у місцевих з’їздах кримських татар. Його активна політична позиція привернула увагу охоронних структур Таврійської губернії, й скоро він був заарештований та відправлений у Сімферопольську тюрму. На той час А.Медієв був досить авторитетним громадським діячем і вже 31 жовтня 1905 р. був звільнений “з тріумфом, як герой революції” [3, с.297; 6, с.160].

Наступного року А.Медієв продовжив свою громадську й просвітянську діяльність. Йому вдалося організувати у Карасубазарі “Джеміет і хайріє” – мусульманську благодійну громаду, відкрити новометодне мектебе-руштіє, національну бібліотеку. Він сприяв направленню талановитої кримськотатарської молоді на навчання за кордон.

Цінуючи організаторський та політичний талант А.Медієва, карасубазарці у 1907 р. обрали його міським головою. На цій важливій посаді йому вдалося досягти помітних результатів у сфері розвитку міського господарства й національної культури [10, с.40].

А.Медієв був відомий як видавець і редактор низки кримськотатарських періодичних видань політичного змісту. Так, з травня 1906 р. стала виходити його газета “Ватан хадімі” (“Слуга Вітчизни”) [6, с.159]. У листопаді 1907 р. він видавав російськомовний “Голос мусульманина”. Ця газета виходила двічі на тиждень [9]. У жовтні 1908 р. він боровся за створення газети “Наш голос” [8, арк.1].

Особливе місце у просвітянській роботі А.Медієва займала журналістика. Вона була своєрідним віддзеркаленням його світогляду, політичної й громадської позиції.

Крім власних періодичних видань, він публікував свої статті на шпальтах бакинського “Каспію” й паризького “Мусульманина” [4]. Сучасні середньоазійські вчені стверджують, що А.Медієв співробітничав з редакціями журналів “Мир женщин”, “Детский мир”, “Ходжа Насреддин”, “в яких публікує статті про право на освіту, про прилучення народу до культури, про вивчення російської мови й з інших питань” [5, с.4].

16 травня 1912 р. у віці 32 років А.Медієв помер.

Як уже зазначалося, політична платформа А.Медієва найбільш чітко сформувалася під час його роботи у Державній думі 2-го скликання. Його кандидатуру було висунуто у Таврійській губернії від Партії народної свободи. Як зазначає турецький дослідник Х.Кирилми, це стало можливим завдяки підтримці українських та російських виборців північних повітів губернії й політичному впливу Партії народної свободи [11, с.125].

У лютому 1907 р. А.Медієва затвердили на посаді депутата. У Державній думі він активно працював у комісіях з розгляду законопроектів про недоторканність особи, про забезпечення відпочинку службовців у торговельних та ремісничих закладах й, безперечно, про народну освіту. А.Медієв увійшов до складу мусульманської фракції. На першому ж її зібранні він виголосив сильну промову, і його кандидатуру було висунуто на голову секретаріату фракції.

Найближче він зійшовся з діячами цієї фракції Садрі Максудовим та Шахайдаром Сиртлановим, які поділяли його ліберальні політичні уподобання. Навіть після своїх виступів А.Медієв не втратив впливу на роботу мусульманської фракції. Безперечно, він був авторитетним лідером її лівого крила, але все ж таки не приєднався й до п'яти депутатів мусульман, які створили так звану “Мусульманську трудову групу” [11, с.12-126].

Відомі його резонансні промови, які він виголосив з трибуни залу засідань Таврійського палацу. Вони торкалися важливих питань того часу. Інколи за ці виступи А.Медієва звинувачували у радикалізмі й навіть у революційності. Один із ліберальних депутатів від Таврійської губернії навіть сказав, що А.Медієв “сховав свою належність до соціалістів та ввів нас в оману” [Цит. за: 11, с.125–126].

Одна із таких промов була виголошена на 10-у засіданні 15 березня 1907 р. Вона торкалася болючої проблеми тогочасної Росії – безробіття. З думської трибуни, від імені мусульманської фракції, А.Медієв зазначав, що “безробіття пустило глибокі корені у Росії й нещадно підточує сили трудящого народу й особливо робітничого класу” [1, *стлб.*579]. Він зазначав, що народні представники не повинні байдуже дивитися на цей жахливий стан – стан, коли “народна сила” розчиняється [1, *стлб.*580]. А.Медієв розумів, що безробіття викликане об'єктивними економічними процесами, що його не можна відразу й назавжди ліквідувати. Але він закликав до допомоги робітникам з боку Державної думи реальними діями. Вона повинна прийняти більш-менш реальне рішення, яке могло б дійсно привести до позитивних результатів. Він закликав депутатів віднайти всі дієві способи для того, “аби терміново допомогти робітникам в їх безпорадному становищі – в становищі безробітних”. Інакше, на думку промовця, Державна дума буде принішкюю й слухняною, “яку гучно обіцяли створити після 9 липня” [1, *стлб.* 581].

А.Медієв брав участь у дискусіях, які проводилися у Державній думі з питань становища мусульман Російської імперії. Про це свідчать його два короткі виступи на 29-у засіданні від 17 квітня 1907 р. Очевидно, вони були зроблені від імені мусульманської фракції й певною мірою віддзеркалювали її політичну позицію. Проблема, яку активно обговорювали тоді у стінах Таврійського палацу, була нагальною й торкалася становища мусульман Середньої Азії. Справа у тому, що російський уряд намагався скоординувати потік агарарних переселенців саме у райони компактного проживання тюрко-мусульманських народів. Ситуація, що склалася на той час, викликала занепокоєння у мусульманського населення Сибіру. Група депутатів Державної думи висунула пропозицію зробити офіційний запит. Цю ідею, безперечно, підтримали й мусульмани. Урядова політика щодо важливої проблеми, на думку

промовця, фактично вела до розпалювання міжнаціонального й міжрелігійного антагонізму у Середній Азії та у Сибіру. А.Медієв попереджав, що реакція населення цих регіонів може бути дуже болючою. На шовіністичну репліку справа про те, аби середньоазійські та сибірські мусульмани, які через урядову політику можуть позбутися власної землі, емігрували до Китаю, він дав досить різку відсіч. “Ви кажете нам, панове, у нас зараз конституційна держава, – зазначав А.Медієв. – Як же буде червоніти ця Державна дума й та сторінка історії, яка буде мати назву “втеча народів з Росії за мури класичної країни безправ’я та беззаконня” [1, *стлб.2273*].

А.Медієв і його однодумці схвалили ідею терміновості запиту. Вони навіть закликали депутатів Державної думи підтримати цю пропозицію. Це, на думку промовця, “може з’ясувати стан справи” у відповідь чиновникам, які опікувалися державною політикою в земельній й землеробській галузі Росії. Наприкінці обговорення А.Медієв попередив Державну думу, що подібні запити будуть поставлені на розгляд із земельно-переселенської проблеми у киргизів [1, *стлб.2277*].

Врешті-решт це нагальне питання було визнане терміновим, яке мало бути негайно й по суті обговорене. Воно було поставлене на голосування й прийняте без обговорення. Безперечно, роль А.Медієва у цій справі була досить помітною. Можливо, його принципова позиція сприяла якнайшвидшому вирішенню важливого питання про аграрних переселенців та землі мусульман.

Не можна погодитися з твердженням турецького вченого Х.Киримли, що А.Медієв у II Державній думі “займався виключно проблемами кримських татар” [11, *s.125*]. Детальний аналіз виступів А.Медієва з трибуни Державної думи Росії свідчить, що він переймався не тільки національними проблемами власне кримських татар. Цей депутат підтримував і захищав інтереси інших тюрко-мусульманських народів країни. Більше того, є всі підстави вважати, що найактуальнішими для А.Медієва були питання соціально-економічного плану. Про це свідчать виступи з аграрного питання в Криму та з проблеми безробіття у країні в цілому. Це йому закидали як революційність політичної позиції [1, *стлб.178-179*].

Джерела та література

1. Государственная Дума. Второй созыв: Стенографические отчеты. – 1907 год. Сессия вторая. Заседания 1–30 (с 20 февраля по 30 апреля). – СПб., 1907.
2. Исмаил Гаспринский (1851–1914): Сборник документов и материалов / Составитель Ганкевич В.Ю. – Херсон, 1994.
3. Мусульманские депутаты Государственной Думы России. 1906–1917: Сборник документов и материалов / Сост. Л.А.Ямаева. – Уфа, 1998.
4. Абдурешит Медиев (1880-1912) / Сост. Н.Ягъя, Н.Сейтягъяева, Т.Ефимова, А.Бекирка. – Белогорск, 2000.
5. Измайлов А.Э., Аблаев Э.А. Исмаил Гаспринский – выдающийся просветитель народов Востока. – Ташкент, 1994.
6. Ланда Р.Г. Ислам в истории России. – М., 1995.
7. Ялы Бойлю. Я принадлежу к другой группе // Мераба. – 1992. – № 2.
8. Державний архів Автономної Республіки Крим. – Ф. 26. – Оп.3. – Спр.667.
9. Къарасувда рус // Терджиман. – 1906, 19 мая.
10. Къуртнезир З. Къырымтатар эдилери. Омюр ве яратыджылыкълары акъкъында къыскъа малюматлар. – Акъмесджит, 2000.
11. Kırımlı H. Kırım tatarlarında millî kimlik ve millî hareketler (1905–1916). – Ankara, 1996.
12. Yusuf Celâl Büyüksu. Kırımlı Yusuf Celâl’in Hatıratı. – İstanbul: İsmail Otar’ın Özel Arşivi.

SUMMARY

The life and activities of the political leader of Crimean Tatars, outstanding public figure and enlightener Abdureshit Medijev (1880-1912) are examined. The attention is accentuated on the participation of Medijev as a representative of the Crimea-Tatars people, in the Russian State Duma’s work. The evolution of his political platform is analysed.